

TUỔI TỐT NGHIỆP CỦA TIẾN SĨ

QUA SỐ LIỆU CỦA CUỘC ĐIỀU TRA TIẾN SĨ NĂM 2000

Lê Đỗ Mạch
Viện khoa học thống kê

Trong năm 2000, Viện Khoa học Thống kê phối hợp với Bộ Khoa học Công nghệ và Môi trường (nay là Bộ Khoa học và Công nghệ) tiến hành cuộc điều tra tiến sĩ và tiến sĩ khoa học, là đội ngũ có trình độ khoa học công nghệ cao, giữ những vị trí hàng đầu trong việc phát triển khoa học công nghệ cũng như kinh tế xã hội.

1. Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ xét theo giới tính

Theo kết quả cuộc điều tra tiến sĩ năm 2000, cả nước có 8965 tiến sĩ được khảo sát, trong đó 415 tiến sĩ khoa học.

Nhìn chung, trong đội ngũ cán bộ khoa học công nghệ có học vị cao của nước ta, nam giới chiếm ưu thế vượt trội, số lượng tiến sĩ nam gấp 6 lần nữ giới, ở trình độ tiến sĩ khoa học đến 20 lần. Nam giới có trình độ tiến sĩ chiếm 85,51%, nữ chiếm 14,49%. Nói chung trong gia đình thường có xu hướng tập trung cho người chồng theo đuổi sự nghiệp, học tập, phấn đấu vươn lên, và người vợ chăm lo công việc gia đình. Chỉ có một số ít nữ sau khi tốt nghiệp đại học quyết tâm đi theo con đường khoa học công nghệ, tiếp tục học tập nghiên cứu để trở thành tiến sĩ và tiến sĩ khoa học.

Tuổi tốt nghiệp tiến sĩ và tiến sĩ khoa học của nước ta xấp xỉ 39 và 44, ở nửa sau của độ tuổi sung sức nhất là 30 đến 45, độ tuổi có nhiều khả năng sáng tạo và bứt phá

trong khoa học. Người ta thường nghĩ rằng có thể do hoàn cảnh mà nữ giới có thể tốt nghiệp muộn hơn nam một ít. Nhưng một điều khá ngạc nhiên là tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ nam và nữ xấp xỉ nhau 39 tuổi, thậm chí nữ còn trẻ hơn nam một chút (nữ 38,9 và nam 39,2). Ngược lại đối với tiến sĩ khoa học, tuổi tốt nghiệp của nữ cao hơn nam 1,4 tuổi (nữ 45,5 và nam 44,1).

Nhìn qua tuổi tốt nghiệp của cả hai giới có thể nói rằng khả năng nghiên cứu học tập của nữ không thua kém gì nam, họ cũng bắt đầu và kết thúc thời hạn làm luận án như nam giới. Thời gian trung bình để làm một luận án là 4 năm thì nam cũng như nữ bắt đầu làm luận án tiến sĩ ở độ tuổi 35 và tiến sĩ khoa học ở độ tuổi 40. Ở độ tuổi này cũng không được gọi là trẻ nữa và khó có thể tạo ra một đội ngũ các nhà khoa học vào thời kỳ sung sức nhất có khả năng bứt phá nhiều nhất từ 30 đến 45 tuổi, có thời gian phục vụ lâu dài cho đất nước khoảng 20-30 năm.

2. Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ xét theo Ngành nghề đào tạo

Xét về mặt phân bố hầu hết các ngành nghề đào tạo đều có đào tạo tiến sĩ (tiến sĩ đủ 24 ngành, tiến sĩ khoa học 22 ngành) và chỉ riêng ngành Khách sạn, Du lịch, Dịch vụ cá nhân và An ninh Quốc phòng là không có tiến sĩ khoa học do có thể không thu được số liệu.

TUỔI TỐT NGHIỆP CỦA TIẾN SĨ PHÂN THEO NGÀNH ĐÀO TẠO

	Tiến sĩ			Tiến sĩ khoa học
	Nam	Nữ	Chung	
Khoa học Giáo dục và Đào tạo giáo viên	39,8	38,8	39,5	45,8
Nghệ thuật	46,2	43,6	45,9	46,3
Nhân văn	41,4	39,7	41,1	44,6
Khoa học Xã hội và Hành vi	40,9	40,0	40,7	41,8
Báo chí và Thông tin	38,7	35,8	37,9	42,0
Kinh doanh và Quản lý	39,8	37,5	39,4	44,7
Pháp luật	38,3	36,3	38,0	36,3
Khoa học Sự sống	38,7	39,8	39,0	44,4
Khoa học Tự nhiên	38,1	37,4	38,0	44,4
Toán và Thống kê	36,8	37,6	36,8	41,5
Công nghệ Thông tin	37,0	30,0	36,5	36,5
Kỹ thuật	36,7	35,7	36,6	44,0
Mỏ và Khai thác	36,8	32,5	36,6	47,7
Chế tạo và Chế biến	38,7	37,1	38,4	47,3
Xây dựng và Kiến trúc	38,6	40,6	38,7	44,1
Nông, Lâm nghiệp và Thủy sản	40,2	40,2	40,2	43,9
Thú y	41,3	44,4	41,8	41,0
Sức khoẻ	42,7	40,7	42,2	48,5
Khách sạn, Du lịch và các Dịch vụ cá nhân	38,5	33,0	38,2	-
Vận tải	36,6	-	36,6	46,0
Môi trường và Bảo vệ Môi trường	39,9	40,6	40,0	45,0
An ninh, Quốc phòng	44,4	-	44,4	-
Không xác định	40,1	42,0	40,2	52,5
Chung	39,2	38,9	39,1	44,2

Tuổi tốt nghiệp bình quân của tiến sĩ là 39,1 tuổi, nhưng với ngành nghề đào tạo tuổi tốt nghiệp là rất khác nhau, dao động trong một khoảng lớn từ 36,5 đến 45,9 tuổi, chênh lệch đến 9,7 tuổi, một chênh lệch đáng kể.

Một số ngành có tuổi tốt nghiệp trẻ hơn, khoảng 36,5 tuổi là: Toán và thống kê, Công nghệ thông tin, Kỹ thuật, Mỏ và Khai thác, Vận tải. Đây là các ngành nghiêng nhiều về kỹ thuật và tư duy logic, nhạy bén trong hoạt động, càng trẻ càng tốt. Độ tuổi là một yếu tố rất cần thiết

trong phát triển nghề nghiệp. Một số sinh viên tốt nghiệp đại học được tiếp tục giữ làm tiến sĩ.

Những ngành có tuổi tốt nghiệp tiến sĩ cao: Nghệ thuật, Sức khoẻ, An ninh Quốc phòng. Có lẽ đây là các ngành khi tốt nghiệp đại học đòi hỏi phải trải qua công tác thực tiễn một thời gian, mới tích lũy đủ kiến thức và kinh nghiệm, vốn sống để tiếp tục học tập lên cao. Lúc họ bắt đầu làm tiến sĩ đã trên 38 tuổi. Điều này cũng nhắc nhở chúng ta cần phải quan tâm hơn nữa đến việc đào tạo tiến sĩ ở các ngành

này, sớm đưa những người còn trẻ tuổi có năng lực đi đào tạo.

3. Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ xét theo nước đào tạo

Đội ngũ tiến sĩ của nước ta hiện nay được đào tạo trên 20 nước khác nhau, tập trung nhiều nhất ở các nước thuộc Liên xô và các nước Xã hội chủ nghĩa Đông Âu trước đây, có quan hệ hữu nghị với nước ta từ lâu. Từ năm 1980 trở về trước số tiến sĩ đào tạo trong nước chỉ chiếm 9%, trên 90% là đào tạo ở nước ngoài. Thời kỳ 1981-1990, tỷ lệ đào tạo tiến sĩ trong nước

tăng lên 21,8%, còn đào tạo nước ngoài là 78,2%. Từ 1991 đến nay số tiến sĩ đào tạo trong nước chiếm 65,9%. Cùng với việc đào tạo trong nước, Việt nam đã gửi nhiều người đi đào tạo ở nước ngoài dưới các hình thức khác nhau.

Nhìn chung tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ ở các nước XHCN cũ và các nước khác còn lại (không kể Việt nam) là xấp xỉ nhau 36,7 và 37 tuổi, kể cả đào tạo trước đây và hiện nay, riêng đào tạo tại Việt nam là cao hơn 43 tuổi, do có nhiều người ở độ tuổi cao làm tiến sĩ dưới hình thức tại chức và đặc cách.

TUỔI TỐT NGHIỆP CỦA TIẾN SĨ PHÂN THEO NƯỚC ĐÀO TẠO

		Các nước XHCN	Việt Nam	Các nước khác	Chung
Tiến sĩ	Nam	36,8	43,3	36,9	39,2
	Nữ	36,0	41,7	37,6	38,9
	Tổng	36,7	43,0	37,0	39,1
Tiến sĩ KH	Nam	44,4	47,2	39,5	44,1
	Nữ	44,7	57,0	45,3	45,5
	Tổng	44,4	47,6	40,1	44,2

Ở trình độ tiến sĩ khoa học, có sự khác nhau rõ rệt giữa các nước đào tạo, các nước khác có tuổi tốt nghiệp trẻ nhất.

Tiến sĩ tốt nghiệp tại các nước XHCN trước đây, thường về nước làm việc một thời gian đủ điều kiện mới trở lại làm tiến sĩ khoa học, rất ít người làm liên tục một mạch từ tiến sĩ lên thẳng TSKH, hoặc các tiến sĩ tốt nghiệp tại Việt Nam sau đó ra nước ngoài bảo vệ luận án tiến sĩ khoa học, cho nên độ tuổi có phần cao hơn so với tốt nghiệp tại "các nước khác". Đối với các nước như Pháp, Úc, Anh, Mỹ, Nhật, v.v... chỉ có những người Việt Nam trẻ tuổi đi làm tiến sĩ khoa học và phần nhiều họ

làm một mạch từ đại học qua tiến sĩ, và ở lại luôn nước ngoài làm việc một thời gian rồi làm tiếp tiến sĩ khoa học, cho nên tuổi tốt nghiệp của họ thường là trẻ hơn. Như vậy hình thức học sinh ra nước ngoài học tập và làm việc để trở thành tiến sĩ và tiến sĩ khoa học đã làm cho đội ngũ tiến sĩ nước ta được trẻ hoá.

4. Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ xét theo hình thức đào tạo

Đại bộ phận tiến sĩ nói chung ở nước ta được đào tạo theo hình thức chính quy (83,69%), số còn lại đào tạo theo hình thức tại chức 7,34% và đặc cách 8,95%.

TUỔI TỐT NGHIỆP CỦA TIẾN SĨ THEO HÌNH THỨC ĐÀO TẠO

		Nam	Nữ	Chung
Tiến sĩ	Chính quy	37,8	37,8	37,8
	Tại chức	44,9	43,1	44,6
	Đặc cách	47,3	44,4	46,9
Tiến sĩ KH	Chính quy	43,9	45,5	43,9
	Tại chức	49,9	46,0	49,4
	Đặc cách	46,0	-	46,0

Tuổi tốt nghiệp theo hình thức chính quy của tiến sĩ là trẻ hơn cả 37,8 tuổi và tiến sĩ khoa học là 43,9 tuổi, đều thấp hơn tuổi trung bình, điều này là hợp lý, vì những người đi học chính quy đều trải qua thi cử và có giới hạn tuổi. Những người lớn tuổi, có năng lực nghiên cứu độc lập và đã có các công trình nghiên cứu thường chọn hình thức đặc cách để rút ngắn thời gian làm luận án. Còn những người do bận công tác nơi công sở, không thể tập trung nghiên cứu, thường chọn hình thức tại chức để vừa công tác vừa nghiên cứu.

5. Thời gian trung bình để làm một luận án tiến sĩ

Thời gian trung bình để làm một luận án ở mỗi trình độ đối với cả nam và nữ không chênh lệch nhau lắm thông thường nữ dài hơn một chút, ở nam là 3,9 năm và nữ là 4,1 năm, bình quân chung là 3,9 năm. Còn ở trình độ tiến sĩ khoa học nam là 4,2 năm, nữ là 4,4 năm, bình quân chung là 4,2 năm. Sự chênh lệch giữa hai trình độ này chỉ 0,3 năm.

THỜI GIAN TRUNG BÌNH ĐỂ LÀM MỘT LUẬN ÁN TIẾN SĨ (NĂM)

		Chính quy	Tại chức	Đặc cách	Chung
Tiến sĩ	Nam	4,0	3,7	2,8	3,9
	Nữ	4,1	4,3	2,9	4,1
	Tổng	4,0	3,9	2,8	3,9
Tiến sĩ KH	Nam	4,1	6,3	4,2	4,2
	Nữ	4,4	5,0	-	4,4
	Tổng	4,1	6,1	4,2	4,2

Nếu xét theo hình thức đào tạo, ở hình thức chính quy và tại chức thời gian là xấp xỉ nhau, 4 năm; còn đặc cách là thấp nhất chỉ 2,8 năm. Điều này là hợp lý đã được lý giải ở trên.

Đối với tiến sĩ khoa học, tình hình là ngược lại, các hình thức tại chức và đặc

cách tuổi tốt nghiệp là xấp xỉ nhau, còn hình thức tại chức là cao hơn hẳn.

6. Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ qua các thời kỳ

Trước năm 1965, những tiến sĩ của nước ta hầu như tốt nghiệp ở nước ngoài, chủ yếu là các nước XHCN, nhưng không nhiều, khoảng 184 người.

TUỔI TỐT NGHIỆP CỦA CÁC TIẾN SĨ QUA CÁC THỜI KỲ

		Trước 65	65-74	75-84	85-94	95 trở đi	Chung
Tiến sĩ	Nam	32,1	34,9	38,0	40,0	42,6	39,2
	Nữ	29,0	34,4	36,6	38,7	41,0	38,9
	Tổng	31,9	34,9	37,8	39,8	42,2	39,1
Tiến sĩ KH	Nam	39,0	36,0	42,2	46,4	44,0	44,1
	Nữ	-	29,0	41,0	46,7	48,6	45,5
	Tổng	39,0	35,7	42,2	46,4	44,3	44,2

Có một điều đáng ngạc nhiên là tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ theo từng thời kỳ 10 năm kể từ năm 1965 trở lại đây liên tục tăng lên. Vào thời kỳ trước năm 1965 số tiến sĩ tuy ít nhưng tuổi tốt nghiệp lại trẻ nhất, bình quân chỉ 31,9 tuổi, thời kỳ tiếp theo 1965-1974 là thời kỳ chống Mỹ cứu nước tuổi có tăng lên nhưng cũng chỉ 34,9 vẫn dưới 35 tuổi. Đây là lớp trí thức thực sự có năng lực và lòng hăng say khoa học. Các thời kỳ sau này, số lượng tiến sĩ có tăng lên nhiều, hình thức đào tạo phong phú hơn, tại Việt nam cũng bắt đầu đào

tạo tiến sĩ, và tuổi tốt nghiệp cũng tăng lên liên tục là điều dễ hiểu, do tuổi tốt nghiệp tiến sĩ ở Việt nam cao.

7. Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ phân theo một số thành phố lớn

Yếu tố này không có nhiều ảnh hưởng đến tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ, nhưng điều kiện sống và làm việc ở các thành phố có ảnh hưởng đến sự phân bố của lực lượng tiến sĩ và đặc biệt là tiến sĩ trẻ (xem bảng dưới).

TUỔI TỐT NGHIỆP CỦA TIẾN SĨ PHÂN THEO MỘT SỐ THÀNH PHỐ

		Hà Nội	Tp. Hồ Chí Minh	Các tỉnh thành còn lại	Chung
Tiến sĩ	Nam	39,6	37,7	39,1	39,2
	Nữ	39,1	37,6	40,1	38,9
	Tổng	39,5	37,7	39,2	39,1
Tiến sĩ KH	Nam	44,1	43,5	45,6	44,1
	Nữ	44,5	48,8	-	45,5
	Tổng	44,1	43,8	45,6	44,2

Tuổi tốt nghiệp tiến sĩ và tiến sĩ khoa học ở Thành phố Hồ Chí Minh là 37,7 và 43,8, trẻ hơn cả so với Hà nội và các tỉnh còn lại. Có lẽ Thành phố HCM là nơi có điều kiện sống và làm việc tốt hơn, thu nhập khá hơn nên nhiều tiến sĩ trẻ, những người có tuổi tốt nghiệp trẻ muốn có cuộc sống tốt hơn và cơ hội nhiều hơn cho phát

triển nghề nghiệp, nên đã di chuyển đến đó. Điều này cũng đặt ra nhiều vấn đề phải suy nghĩ, Hà Nội là thủ đô của cả nước, nơi có rất nhiều trường đại học và viện nghiên cứu lớn, đầu ngành cần phải có cơ chế để hấp dẫn được những người trẻ tuổi có trình độ khoa học cao.

8. Kết luận và kiến nghị

Lần đầu tiên chúng ta có thể biết được tuổi tốt nghiệp bình quân của đội ngũ tiến sĩ và tiến sĩ khoa học ở nước ta.

- Tuổi tốt nghiệp của nam và nữ ở cả hai trình độ tiến sĩ và tiến sĩ khoa học xấp xỉ bằng nhau.

- Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ theo ngành đào tạo rất khác nhau, chênh lệch đến 10 tuổi, với tiến sĩ khoa học chênh lệch đến 11 tuổi.

- Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ được đào tạo tại các nước xã hội chủ nghĩa trước kia và các nước khác còn lại (không tính Việt Nam) là xấp xỉ nhau 37 tuổi, còn đào tạo tại Việt Nam thì cao hơn 6 tuổi.

- Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ theo hình thức đào tạo chính quy trẻ hơn hai hình thức còn lại, tại chức và đặc cách.

- Thời gian trung bình để làm một luận án tiến sĩ và tiến sĩ khoa học của cả nam và nữ là xấp xỉ như nhau (4 năm), với tiến sĩ thời gian đào tạo là dài nhất đối với hình thức chính quy, nhưng với tiến sĩ khoa học lại ngắn nhất.

- Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ và tiến sĩ khoa học kể từ giai đoạn 65-75, theo chu kỳ 10 năm liên tục tăng lên, và bắt đầu từ 95 đến nay có dấu hiệu hạ xuống.

- Các tiến sĩ và tiến sĩ khoa học đang làm việc tại thành phố Hồ Chí Minh có tuổi tốt nghiệp trẻ nhất so với cả nước.

Trong những năm trước 1965 và trong thời kỳ chống Mỹ cứu nước tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ và tiến sĩ khoa học tương đối trẻ đều nằm trong độ tuổi 30-40 là độ tuổi sung sức nhất có nhiều bứt phá sáng tạo. Tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ và tiến sĩ khoa học của nước ta hiện nay hơi cao. Có thể trẻ hoá được đội ngũ này không? Nên chọn những người có đủ năng lực và đưa đi đào tạo sớm. Nên tạo cơ hội cho những người sau khi tốt nghiệp đại học xuất sắc, chuyển tiếp đào tạo tiến sĩ và tiến sĩ khoa học. Sau một số năm tin rằng đội ngũ những người tốt nghiệp tiến sĩ nước ta sẽ được cải thiện về cả tuổi tác lẫn chất lượng. Hy vọng rằng lúc đó, tuổi tốt nghiệp của tiến sĩ vào cỡ 30-35 tuổi và tiến sĩ khoa học vào cỡ 35-40 tuổi.

Các tỉnh thành phố muốn hấp dẫn tiến sĩ và đặc biệt là tiến sĩ trẻ đến sinh sống và làm việc, cần phải có chính sách trọng đãi đối với họ, tạo cho họ điều kiện sống và làm việc tốt. Nhất định họ sẽ cống hiến hết mình cho công cuộc phát triển kinh tế xã hội và khoa học công nghệ của địa phương ■